



DANES-PICTA.COM

Grey Scale #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

**AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP**

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH  
KATEDRA TAKTYKI OGÓLNEJ

ASG WP wewn. 3831/84

~~JAWNE~~

~~POUFNE~~

Egz. nr 40



Płk dr Rudolf J. SZNAJDER

**TAKTYCZNA OCENA TERENU  
W DZIAŁANIACH BOJOWYCH PUŁKU**

Skrypt

Biblioteka Główna  
Akademii Obrony Narodowej

S/1882



00-001882-001-0

WARSZAWA

59757<sup>1987</sup>



Colour Chart #13

DANES-PICTA.COM

55/89

14

# AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH  
KATEDRA TAKTYKI OGÓLNEJ

~~JAWNE~~

ASG WP wewn. 3831/84

~~POUFNE~~

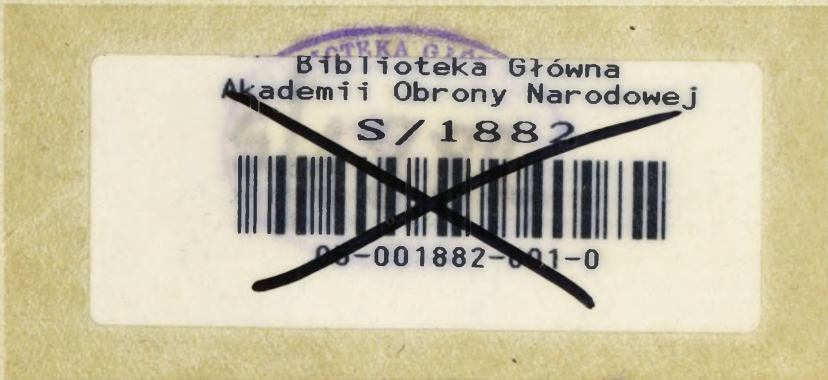
Egz. nr 40



Płk dr Rudolf J. SZNAJDER

## TAKTYCZNA OCENA TERENU W DZIAŁANIACH BOJOWYCH PUŁKU

Skrypt



WARSZAWA

59757<sup>198</sup>

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH  
KATEDRA TAKTYKI OGÓLNEJ

~~JAWNE~~

ASG WP wewn. 3831/84

~~SECRET~~  
Egz. nr ... 40

ZATWIERDZAM  
SZEF KATEDRY TAKTYKI OGÓLNEJ

płk dypl. Witold WÓJCIK

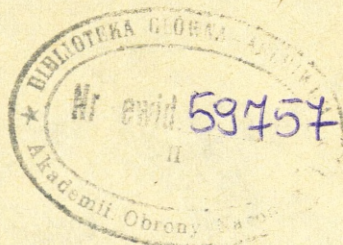
*Inskr. na jawne.  
Podst. Prot. 242/31.11.27*



Płk dr Rudolf J. SZNAJDER

TAKTYCZNA OCENA TERENU W DZIAŁANIACH  
BOJOWYCH PUŁKU

Skrypt

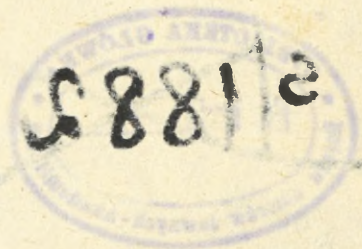


WARSZAWA

1984 r.

SPIS TREŚCI

	Str.
WSTĘP .....	3
1. CHARAKTERYSTYKA WŁAŚCIWOŚCI TAKTYCZNYCH TERENU .....	5
1.1. Możliwości prowadzenia walki, ochrona ludzi i sprzętu..	8
1.2. <del>Warunki</del> warunki ruchu i manewru sprzętem .....	9
1.3. Warunki widoczności i prowadzenia ognia .....	10
1.4. Warunki wykonania prac inżynierskich .....	12
1.5. Warunki orientowania się .....	13
2. OCENA TERENU PODCZAS ORGANIZOWANIA I PROWADZENIA WALKI .....	13
2.1. Zasady oceny terenu .....	14
2.1.1. W natarciu .....	17
2.1.2. W obronie .....	20
2.1.3. W marszu .....	20
2.2. Praca w terenie .....	21
2.2.1. Czynności przygotowawcze .....	22
2.2.2. Orientacja topograficzna .....	24
2.2.3. Orientacja taktyczna .....	25
2.2.4. Przedsięwzięcia w zakresie dowodzenia .....	26
ZAKOŃCZENIE .....	27



## WSTĘP

Nie ulega wątpliwości, że teren zawsze wywierał istotny wpływ na możliwości i sposoby prowadzenia działań bojowych. Znajomość terenu i umiejętności jego wykorzystania były w historii sztuki wojennej jednym z silniejszych atutów każdego światłego dowódcy. Znaną i prawdziwą jest powiedzenie, że teren sprzyja tym, którzy go znają i potrafią właściwie wykorzystać. Wraz z rozwojem coraz doskonalszych środków walki rola terenu wbrew oczekiwaniom nie maleje, lecz przeciwnie - wzrasta, nabiera stale nowych wartości, zważywszy możliwości dokonania w nim zmian mocą nowoczesnej broni. Z drugiej strony współczesny teren w odróżnieniu od historycznych pól bitewnych, a także minionych wojen, jest terenem o zupełnie innym charakterze.

W bogatej literaturze na temat działań bojowych zawsze spotkamy się z tezą o wyjątkowym znaczeniu terenu w walce. Nie ma chyba teoretyka i praktyka negującego znaczenia oceny terenu dla potrzeb prowadzenia walki. Każda rozsądna decyzja taktyczna musi być poparta argumentem terenu. Doświadczeni szkoleniowcy często podkreślają, że szkolić wojska nowoczesnie, to znaczy uczyć tego wszystkiego, co jest niezbędne na wojnie - uczyć więc także umiejętności poruszania się w terenie, orientowania w dzień i w nocy, by móc łatwiej poruszać się w ciemnościach, we mgle, w warunkach zimowych<sup>x/</sup>.

Praktyka nauczania taktyki dowodzi, że słuchacze, a ściślej każdy słuchacz, chciałby opanować sztukę dowodzenia w stopniu najwyższym. Miedzi się w tym również taktyczna ocena terenu, która w praktyce ćwiczeń stanowi nie lada problem. Zdaniem słuchaczy owe trudności wynikają między innymi z braku literatury o charakterze dydaktycznym, swoiście rozumianego poradnika, zawierającego wskazówki i sposoby podejścia do taktycznej oceny terenu. Jednym słowem chodzi o materiał zawierający odpowiedzi na pytania: jak ocenić teren, jak dowodzić w terenie? Odpowiedź na tego typu pytania nie może być jednoznaczna z wielu względów. Jednym z ważniejszych jest to, że na ocenę terenu wpływa tak wiele czynników, iż nie sposób dokonać jednoznacznego uogólnienia i przedstawić wnioski w postaci recepty czy szablonu postępowania. Wystarczy wyobrazić sobie np. taki fakt, że gdyby przyszło walczyć dwukrotnie w tym samym terenie, w podobnych warunkach atmosferycznych i z podobnym zadaniem, to z pewnością niektóre z pozostałych czynników byłyby inne - nieprzyjaciel inny, możliwości pułku inne, a nawet dowódca mógłby mieć inne intencje. Inne zatem byłyby wnioski z oceny terenu i inny sposób

x/ Bogusław Kołodziejczak. Co będzie jutro? Warszawa 1976, s.79.

działania pułku. Jak widać potwierdza się także tutaj znana prawda, że dowodzenie jest sztuką, a w tym także ocena terenu.

Biorąc pod uwagę potrzeby doskonalenia słuchaczy w dowodzeniu w terenie, niniejszy skrypt jest poświęcony teoretycznej stronie przygotowania się do zajęć, w czasie których omawiana jest problematyka pracy dowódcy pułku w terenie. Nie oznacza to, że treść skryptu stanowi wystarczający materiał poznawczy zakresu dowodzenia w terenie. Autor miał na celu jedynie ukierunkowanie do oceny terenu, co w jego przekonaniu może ułatwić przygotowanie się do ćwiczeń akademickich, zwłaszcza prowadzonych w terenie. Dlatego też niniejszy skrypt zawiera dwa różniące się w treści rozdziały.

Pierwszy jest próbą spojrzenia na teren pod kątem właściwości taktycznych oraz próbą określenia sposobu podejścia do ich oceny dla potrzeb wykonania zadania bojowego w konkretnych warunkach sytuacji pola walki.

Drugi rozdział traktuje o zasadach oceny terenu w różnych rodzajach działań bojowych pułku. Część rozdziału poświęcona jest praktycznym wskazówkom w jaki sposób podejść do oceny terenu z mapy, druga część rozdziału ujmuje zagadnienia praktycznej pracy dowódcy pułku w terenie. Należy zaznaczyć, że podrzdział o pracy w terenie zawiera w kolejności te przedsięwzięcia, które stanowią treść ćwiczeń akademickich prowadzonych w terenie.

Materiał zawarty w skrypcie może okazać się przydatny szczególnie wówczas, gdy słuchacz przed ćwiczeniem przestudiuje odpowiednie zagadnienia, praktycznie przećwiczy pracę w terenie i ponownie przestudiuje skrypt.

Należy zaznaczyć, że skrypt jest również opracowany pod kątem przygotowania się do oceny terenu w kolejnych latach studiów. Znajomość zagadnień zawartych w skrypcie z jednej strony ułatwi ocenę terenu w skali operacyjnej, z drugiej zaś stanowi podstawę, bez której studia obciążone operacyjnymi i kierunkami strategicznymi są nie do pomyślenia. Dlatego też uwzględniono w skrypcie materiały będące przedmiotem rozważań na trzecim roku studiów. Do nich należy przede wszystkim: Praca zbiorowa n.t.: Kryteria oceny i klasyfikacji rejonów, rubieży i obiektów na zachodnim TDW dla określenia ich znaczenia strategicznego, operacyjnego i taktycznego. Wydanie ASG WP 1981 r. /nr bibl.01181/.

Niniejsze opracowanie nie wyczerpuje wszystkich problemów związanych ze znajomością terenu. Do ważniejszych pozycji traktujących szeroko o terenie należą: Terenoznawstwo Warszawa 1965 r.: ppłk mgr Marian Nowak. Właściwości taktyczne terenu, ASG WP 1974 r.: S.Koziej, W.Łaski, R.Sznajder. Teren i taktyka, Warszawa 1980 r.

Autor korzystał nie tylko z wyżej wymienionych pozycji, lecz również bazował na wnioskach z doświadczeń nauczycieli akademickich i własnej pracy dydaktycznej.

#### 1. CHARAKTERYSTYKA WŁAŚCIWOŚCI TAKTYCZNYCH TERENU

Terren w walce stanowi jeden z ważniejszych elementów sytuacji bojowej i musi być uwzględniany w podejmowaniu decyzji. Może on ułatwić lub utrudnić prowadzenie walki, dlatego nieodzwonne staje się dokonywanie wszechstronnej jego oceny i właściwe wykorzystanie w walce.

W celu określenia wpływu terenu na działania bojowe wojsk dokonuje się analizy i oceny przede wszystkim jego właściwości taktycznych. Właściwościami taktycznymi terenu nazywa się te cechy terenu, które wywierają wpływ na organizację i sposoby prowadzenia walki.

Inaczej mówiąc w ocenie terenu należy doszukać się walorów i wad jego rzeźby, pokrycia, charakteru i wszystkiego tego, co dla potrzeb wykonania zadania jest istotne zarówno z punktu widzenia oceny możliwego działania nieprzyjaciela, jak również własnych potrzeb. Dlatego też ocena właściwości taktycznych terenu powinna uwzględnić: charakter terenu<sup>x/</sup>; możliwości wykorzystania terenu przez nieprzyjaciela; możliwości działania pułków; zmiany, które mogą nastąpić w wyniku działania stron, zwłaszcza uderzeń ogniowych, a także działanie warunków atmosferycznych.

Oceniając wpływ poszczególnych przedmiotów terenowych na organizację i prowadzenie walki nie należy ograniczać się jedynie do oceny właściwości taktycznych terenu, zwłaszcza przy rozpatrywaniu spraw związanych z zabezpieczeniem działań bojowych. Często potrzebne będą wiadomości uzupełniające, dotyczące np. głębokości przeszkody wodnej, charakteru jej dna; linii wysokiego napięcia; rurociągów; urządzeń podziemnych w rejonach zurbanizowanych itp. Tego typu informacje choć nie charakteryzują właściwości taktycznych terenu są bardzo istotne dla wielu przedsięwzięć. Stąd też sumaryczne znaczenie obiektów i przedmiotów terenowych, decydujących o właściwościach taktycznych terenu i warunkach wykonania przedsięwzięć zabezpieczenia wojsk, będzie o wiele większe od znaczenia obiektów widzianych jedynie pod kątem właściwości taktycznych.

x/ Charakterystyka terenu nie jest rozpatrywana w tym skrypcie. Szeroko na ten temat napisano w rozdziale I - S.Koziej, W.Łaski, R.Sznajder. Teren i taktyka, Warszawa 1980 r.

Trzeba wyraźnie zaznaczyć, że studiowanie właściwości taktycznych terenu to nic innego, jak analiza dokumentów i wydawnictw topograficznych, z których podstawowym jest mapa topograficzna. Oprócz tego korzysta się z różnych źródeł informacji, z których dla dowódcy pułku zasadniczymi są dane o terenie, uzyskane od organów rozpoznawczych, podległych pododdziałów, sztabu dywizji, sąsiadów i innych.

Biorąc pod uwagę potrzeby uwzględniania możliwie wszystkiej cech terenu celowe jest rozpatrywanie właściwości taktycznych terenu pod kątem takich warunków, jak:

- możliwości prowadzenia walki, ochrona ludzi i sprzętu;
- ruchu i manewru sprzętem;
- widoczności i prowadzenia ognia;
- wykonania prac inżynierskich;
- orientowania się.

Jakie elementy i przedmioty terenowe należy uwzględnić w analizie właściwości taktycznych podaje tabela 1.

Tabela 1

Właściwości taktyczne terenu	Zasadnicze elementy i przedmioty terenowe określające właściwości taktyczne terenu
1	2
Możliwości prowadzenia walki, ochrona ludzi i sprzętu.	Rzeźba terenu, formy terenu /wąwozy, nasypy, zbocza, wykopy itp./, pokrycie /osiedla lasy, zagajniki/. Występowanie skrytych podejść i odcinków terenu maskujących przed obserwacją naziemną i z powietrza. Urządzenia trwałe, tunele i budowle podziemne - ich pojemność i odporność na uderzenia ogniowe.
Warunki ruchu i manewru sprzętem.	Rzeźba terenu /występowanie urwisk, jarów, rowów itp./, nachylenia i długości zboczy, charakter przeszkód naturalnych. Liczba i stan dróg, mostów, wiaduktów i przepraw. Rodzaj gruntu, zwłaszcza możliwości manewrowania sprzętem po bezdrożach. Występowanie odcinków niedostępnych dla sprzętu /bagna, gęste lasy, zagajniki, pokrywa śniegu, zaspy itp./.
Warunki widoczności i prowadzenia ognia.	Formy rzeźby terenu, zwłaszcza pofałdowania tworzące w sposób naturalny pola zakryte i martwe. Pokrycia terenu, szczególnie gęstość lasów /przecieki, drogi, polany/; w miastach szerokość i układ ulic, place, charakter zabudowań, ich gęstość, wielkość i trwałość. Dominujące wzniesienia umożliwiające daleki wgląd we wszystkiej kierunkach.

1	2
Warunki wykonania prac inżynierskich	Charakter i rodzaj gruntu, poziom wód gruntowych, ilość materiału budowlanego; naturalne i sztuczne przeszkody; stan i liczba dróg, mostów, przepraw itp.
Warunki orientowania się.	Charakter terenu, a w nim wyraźnie i trwale występujące /dobrze widoczne/ przedmioty, rzeźba terenu, pokrycie, różnorodne pojedyncze obiekty terenowe.

Tabela nie zawiera wszystkich elementów terenu. Jest ona jedynie zbiorem ważniejszych przedmiotów przedstawionych w sposób pozwalający na ogólne ukierunkowanie rozważań i analizę terenu w dowolnych warunkach. Z tabeli wynika, że niektóre elementy /grupa elementów/ terenu występują wielokrotnie, np. rzeźba terenu, pokrycie itd. Jest to prawidłowość potwierdzająca potrzeby szukania w terenie rozwiązań, co do sposobu wykonania zadania.

W tym miejscu wypada wyraźnie zaznaczyć, że oceny terenu dokonuje się dla potrzeb podjęcia decyzji do działań bojowych, że ocenę terenu ukierunkowują przede wszystkim: zamiar przełożonego, zadanie pułku i zamiar dowódcy pułku, a więc ocena terenu nie uwzględniająca powyższego w zasadzie jest bezcelowa<sup>x/</sup>. Wiele nieporozumień stwarzają takie sytuacje szkolne, w których ocenia się teren ogólnie, to znaczy bez uwzględnienia konkretnych potrzeb wykonania zadania bojowego. W rezultacie wytwarza się taki obraz o terenie, który w zasadzie nic nie daje. Wnioski z takiej oceny sprowadzają się do opisu terenu, nie zaś do taktycznej jego oceny. Przykładowo w tego rodzaju ocenie określa się, że wzgórze w obserwowanym terenie stanowi przeszkodę do działania dla czołgów i BWP. Jest to jakiś punkt widzenia. Z innego punktu widzenia owo wzgórze ocenia się jako dominujące, którego opanowanie jest konieczne, a utrzymanie umożliwi daleki wgląd i ostrzał. Jeszcze z innego punktu widzenia wzgórze umożliwi nieprzyjacielowi wczesne rozpoznanie naszego podejścia i skuteczne prowadzenie ognia na wprost.

x/ Stwierdzenie oparto na podstawie obserwacji zajęć taktycznych. Słuchacze popełniają ten błąd dlatego, że często oceniają teren w sposób w jaki zostali nauczeni w szkołach podczas zajęć z terenoznawstwa, gdzie uczono ich "techniki" obserwacji i oceny taktycznych właściwości terenu - jako podstawy, bez której znajomości rzecz jasna dowodzenie w terenie byłoby niemożliwe.

Powyższy przykład wskazuje wyraźnie na to, że ocena terenu wymaga ukierunkowania. Do zasadniczych czynników, które stanowią podstawę ukierunkowania oceny terenu należą:

- położenie wojsk własnych i nieprzyjaciela w terenie;
- ocena możliwego działania nieprzyjaciela w terenie;
- zamiar dowódcy dywizji, zwłaszcza w zakresie roli pułku w zadaniu dywizji:
- zadanie bojowe pułku;
- zamiar działania dowódcy pułku;
- możliwości pododdziałów pułku w danej sytuacji;
- zadania i sposób działania sąsiadów;
- przewidywane zmiany w terenie w wyniku działania nieprzyjaciela, sił i środków przełożonego na korzyść pułku oraz warunków atmosferycznych.

Uwzględnienie powyższych czynników podczas taktycznej oceny terenu gwarantuje wyprowadzenie właściwych wniosków, co do sposobu działania pułku. Umiejętność szybkiej i trafnej oceny zarówno z mapy, różnego rodzaju dokumentów, jak również podczas bezpośredniej obserwacji terenu wymaga stałego treningu, a także gruntownej znajomości podstawowych zasad analizy właściwości taktycznych terenu. W warunkach szkolnych naucza się studiowania terenu w różny sposób, najczęściej drogą analizy warunków terenowych z uwzględnieniem określonych potrzeb. Rozpatrzmy zatem właściwości taktyczne zgodnie z przyjętym porządkiem przedstawionym w tabeli 1.

#### 1.1. Możliwości prowadzenia walki, ochrona ludzi i sprzętu

Analiza tego zagadnienia wymaga kilku wstępnych wyjaśnień. Na pierwszy rzut oka sprawia ono wrażenie zbyt ogólnego potraktowania oceny terenu. W istocie tak nie jest. Praktyka ćwiczeń dowodzi, że dowódcy z reguły po otrzymaniu zadania zainteresowani są, i słusznie, obciążeniem przyszłej walki tj. pasem natarcia, rejonem obrony lub kierunkiem /drogą/ marszu. Naturalna skłonność do pracy na mapie powoduje, iż dowódca /oficer sztabu/ z reguły rozpatruje sytuację z uwzględnieniem terenu przedstawionego na mapie. Jest to zjawisko normalne i powszechnie stosowane, tym bardziej, że pułk chociaż może otrzymać zadanie bojowe w różny sposób, to zawsze zostaje ono wrysowane na mapę, na której obraz zadania jest bardziej zrozumiały. To ogólne spojrzenie na teren /z mapy/ podczas otrzymania zadania jest wstępną próbą oceny warunków działania, a także szukania sposobu działania. Dlatego też dowódca pod wpływem otrzymanego zadania bojowego ukierunkowuje ocenę terenu wokół możliwości wy-

konania. W tym celu analizuje rzeźbę terenu, a więc które z istniejących form rzeźby mogą być wykorzystane w czasie walki. Z kolei analizuje charakter pokrycia dla potrzeb maskowania, ukrycia ludzi i sprzętu, ukrytego podejścia, jak również skutków użycia BMR.

Analiza tego zagadnienia powinna zmierzać do wyciągnięcia wniosków co do:

- w natarciu: kierunków uderzeń, w tym kierunek głównego uderzenia; ugrupowania bojowego; rozmieszczenia artylerii, środków OPL; kierunku przesunięcia drugiego rzutu i odwodów; rubieży i rejonów do opasowania itp.; a także ze strony nieprzyjaciela - dogodne kierunki manewru odwodami, organizowania obrony na kolejnych rubieżach, możliwe kierunki podejścia odwodów z głębi; rozmieszczenia SD, środków napadu jądrowego, artylerii i innych ważnych obiektów;
- w obronie: rejonów rozmieszczenia pododdziałów; rejonu skupiania głównego wysiłku; rozmieszczenia artylerii, SD, tyłów itp.; a także kierunków podejścia nieprzyjaciela; rubieży rozwinięcia jego sił; kierunków dogodnych do uderzenia, zwłaszcza czołgów, rejonów i odcinków wrażliwych na jego ogień;
- w marszu: ugrupowania sił; potrzeb organizowania ubezpieczeń, osłony przeciwlotniczej; organizowania elementów zabezpieczenia; rejonów i miejsc odpoczynków.

Obok wniosków, przedstawionych wyżej, ocena możliwości prowadzenia walki wskazuje także w jaki sposób i w jakim stopniu należy analizować pozostałe właściwości taktyczne terenu.

## 1.2. Warunki ruchu i manewru sprzętem

Warunki te kształtują przede wszystkim charakter rzeźby terenu, charakter przeszkód naturalnych; liczba dróg, ich stan oraz rodzaj gruntu. Czynniki te określają stopień przejezdności /przekraczalności/ terenu, przy czym ich ocena wiąże się ściśle z aktualnymi warunkami atmosferycznymi. W zimie ocena jest bardzo utrudniona. Teoretycznie wydaje się, że odcinki terenu pokryte warstwą śniegu są trudno, względnie nieprzekraczalne dla wozów bojowych. Tymczasem w rzeczywistości często jest inaczej. O ile ruch pojazdów po grubej warstwie śniegu /powyżej 30 cm/ jest praktycznie niemożliwy, to po drodze utorowanej mogą one poruszać się bez specjalnych trudności. Istotny wpływ na przekraczalność terenu wywierają również niskie temperatury, w których zamarzają niedostępne odcinki terenu /bagna, jeziora, rzeki/ tracąc w ten sposób swoje pierwotne znaczenie jako naturalne przeszkody terenowe. W zimie ocena ta jest bardzo utrudniona. W ocenie uwzględnia się grubość i stan pokrywy

lodowej, grubość pokrywy śnieżnej, jaka znajduje się na lodzie, występowanie kry lodowej przy brzegach, ilość wody, charakter brzegów, istnienie szczątków roślin przy brzegach, a także prześwit, jaki występuje pomiędzy pokrywą lodu a lustrem wody. Jeżeli prześwit występuje, to niezależnie od grubości lodu ruch pojazdów jest z reguły niedopuszczalny. Warunki przekraczalności terenu zmieniają się również w trakcie działań bojowych na skutek budowy systemów zapór inżynieryjnych, budowy dróg, urządzeń zawałów leśnych, zatopienia terenu, zniszczenia dróg i mostów.

Wynikiem analizy warunków ruchu i manewru sprzętem powinny być wnioski wskazujące:

- w natarciu: dogodne kierunki do działania czołgów i transporterów kierunki i drogi przegrupowania pododdziałów i elementów ugrupowania /artylerii, odwodów, tyłów, SD itp./, kierunki podejścia do obrony nieprzyjaciela, oskrzydlenia lub obejścia, rubieże rozwinięcia i ataku, kierunki przesunięcia i rubieże rozwinięcia OPpanc, kierunki i odcinki nieprzejezdne ze wskazaniem dróg obejścia, odcinki przepraw i kierunki podejścia do nich, potrzeby w zakresie budowy dróg, przepraw, niszczeń, przejść w przeszkodach itp., a także dogodne kierunki kontrataków nieprzyjaciela, drogi manewru odwodami, drogi dowozu, kierunki wycofania, przegrupowania artylerii, SD itp.;
- w obronie: rubieże rozwinięcia i kierunki kontrataku, kierunki i rubieże działania OPpanc i OZap, drogi dowozu i ewakuacji /w tym roka-dowe/, a także dogodne kierunki do natarcia pododdziałów nieprzyjaciela i przesunięcia jego odwodów, możliwe rubieże rozwinięcia i ataku, kierunki dogodne do wykonania uderzeń na skrzydła, odcinki umożliwiające przeprawę - słowem warunki ruchu i manewru z punktu widzenia możliwości natarcia nieprzyjaciela, które wskazują na potrzeby organizowania systemu ognia i ugrupowania pułku w obronie;
- w marszu: drogi marszu, ich szerokość, nawierzchnia, kąty spadu i wzniesienia, odcinki wymagające naprawy, drogi obejścia niewralgicznych miejsc, drogi wjazdu i wyjazdu z rejonów odpoczynku, możliwości manewru w rejonach odpoczynku, stan i możliwości wykorzystania przepraw, drogi działania ubezpieczeń bocznych, rejonu lub rubieże do opanowania przez oddział wydzielony, odcinki drogi marszu szczególnie wrażliwe na atak nieprzyjaciela z powietrza.

### 1.3. Warunki widoczności i prowadzenia ognia

Są to warunki, które w działaniach bojowych wojsk do szczebla pułku mają szczególne znaczenie ze względu chociażby na to, że siłę ognia większości pododdziałów pułku stanowią środki ogniowe strzelające na

wprost. Z drugiej strony pododdziały pułku /kp, kcz/ w styczności z nieprzyjacielem są narażone szczególnie na ogień przeciwpancerny, czyli również na ogień na wprost. Stąd też warunki widoczności i prowadzenia ognia będziemy rozpatrywać w odniesieniu do ognia na wprost.

Studiowanie terenu w tym zakresie będzie polegało na określeniu charakteru form rzeźby i ich właściwościach maskujących. Wynika stąd konieczność ustalenia dominujących wzniesień z dalkim wglądem we wszystkich kierunkach, skrytych podejść oraz przedmiotów terenowych, osłaniających menewr i rozmieszczenie sprzętu bojowego, rozpoznania charakteru zboczy, nierówności terenowych, rozpoznania naturalnych ukryć i załaz, określenie kierunku i głębokości wąwozów, jarów oraz możliwość ich wykorzystania, jak również ustalenie obszarów niedogodnych pod względem naturalnego maskowania.

Zasadniczym celem analizy warunków obserwacji jest ustalenie niezależnych przez nieprzyjaciela podejść do jego przedniego skraju i kolejnych rubieży obrony. Ponadto określa się rubieże do prowadzenia ognia na wprost; miejsca rozmieszczenia posterunków i punktów obserwacyjnych, odcinki pól zakrytych i martwych dla rozmieszczenia i ukrycia sprzętu, obozary i kierunki osłaniające przed obserwacją z powietrza, jak również potrzeby wykonania prac w zakresie oczyszczania terenu w sektorach i pasach ognia, czy też maskowania pułku w rejonach rozmieszczenia i w ruchu.

Warunki prowadzenia ognia określają wybór w terenie najbardziej dogodnych stanowisk ogniowych w celu zadania nieprzyjacielowi maksymalnych strat. Ponieważ analiza warunków prowadzenia ognia łączy się ściśle z oceną warunków maskowania i obserwacji, dlatego uwzględnia się w zasadzie te same przedmioty i elementy terenu, które te warunki określają. Prowadzenie ognia wymaga odpowiedniego pola ostrzału dostosowanego do danej broni i charakterystycznych systemów przenoszenia pocisków, na który wywierają zasadniczy wpływ formy rzeźby terenu i pogoda, np. wysokie przeszkody terenowe, teren pagórkowaty, silnie pocięty itp. może ograniczyć pole ostrzału czyli obozar, w którym dany rodzaj broni może prowadzić skuteczny ogień z wybranych stanowisk. Choć warunki obserwacji są niezbędnym czynnikiem do kontroli efektów ognia, to jednak nie zawsze gwarantują najlepsze pole ostrzału. Idealnym polem ostrzału jest teren otwarty, na którym dobrze widać nieprzyjaciela, i na którym nie ma odpowiednich form i elementów terenu, które nieprzyjaciel mógłby wykorzystać do osłony.

W lesie warunki prowadzenia ognia rozpatruje się przede wszystkim wzduż przesiek, dróg, ścieżek, skrzyżowań i rozwidleń dróg, polan itp. :

w osiedlach wzdłuż ulic, na skrzyżowaniach, placach, budynkach ze szczególnym uwzględnieniem budowli o charakterze trwałym, w górach wzdłuż dróg, ścieżek, przełęczy i przejść górskich, w dolinach rzek i potoków, natomiast podczas forsowania przeszkody wodnej - na podejściach, brodach i innych przeprawach.

Przy wyborze stanowisk ogniowych ustala się dogodny kierunek i zasięg ognia, występowanie różnego rodzaju ukryć na tych kierunkach i ich charakter, a także wzajemne przewyższenie stanowisk ogniowych i celów. W takich przypadkach ocenia się również warunki wskazywania celów tj. ustalenie punktów orientacyjnych znajdujących się na terenie nieprzyjaciela. Ponadto ocenia się dogodny miejsce urządzenia okopów strzeleckich, tranzei, stanowisk ogniowych dla czołgów i artylerii. Z reguły ocenia się przednie zbocza, zwłaszcza większych paem górskich, naturalne rubieże i rejony zapewniające dobre warunki obserwacji i ostrzału. Podczas wyboru stanowisk ogniowych uwzględnia się także głębokość i nachylenie ukryć oraz nachylenie miejsc, na których znajdują się cele.

#### 1.4. Warunki wykonania prac inżynierskich

Warunki inżynierskiej rozbudowy określają właściwości terenu wpływające na charakter, zakres i wyniki prac przy jego rozbudowie. Wiąże się ona z szeregiem przedsięwzięć wykonywanych przy wzmocnianiu naturalnych ukryć, ulepszeniu warunków przekraczalności terenu, budowie dróg kołowych, wzmocnieniu mostów, urządzeniu przepraw itp. Zatem warunki te określają przede wszystkim: rodzaj i charakter gruntu, poziom wód gruntowych, ilość materiału budowlanego, a także ilość naturalnych i sztucznych przeszkód. Od właściwości i składu gruntu zależy sposób i czas wykonywania okopów, ukryć, tranzei, przeszkód, zapór, budowa dróg i innych urządzeń. Charakter gruntu określa więc potrzeby stosowania urządzeń mechanicznych i sposoby wykonywania prac ziemnych. Na przykład w rejonach, w których występują grunty piaszczyste lub gliniaste można w zasadzie stosować wszystkie rodzaje środków mechanicznych, natomiast grunty skaliste wymagają stosowania materiałów wybuchowych. Od rodzaju gruntu zależy trwałość pionowych ścian okopów i tranzei. Najbardziej dogodny w tym przypadku są grunty gliniaste i leścowe, w których istnieje możliwość budowy głębokich wykopów, w przeciwieństwie do gruntów piaszczystych.

Ocena prowadzona pod tym względem nabiera szczególnego znaczenia w czasie organizowania obrony i rozmieszczenia pułku w rejonach ześrodkowania. Warunki i możliwości wykonania prac inżynierskich powinny być również przedmiotem oceny nieprzyjaciela organizującego obronę.

bowiem czas jakim dysponuje nieprzyjaciel na organizację obrony nie jest wyłącznym czynnikiem decydującym o stopniu trwałości obrony, lecz także charakter terenu i rodzaj gruntu.

#### 1.5. Warunki orientowania się

Warunki te określa się po pierwsze: ilością wyraźnych punktów orientacyjnych w danym terenie tj. szczegółów rzeźby, z dala widocznych, względnie trwałych przedmiotów terenowych - pozwalających bezbłędnie i szybko orientować się według nich, dokładnie określać miejsce położenia różnych obiektów i wyznaczać kierunki na te obiekty, a także wskazywać cele; po drugie: możliwością zidentyfikowania ich na mapie.

W świetle tego analiza warunków orientacji ogranicza się do przeglądu terenu pod kątem oceny charakterystycznych punktów orientacyjnych. Warunki orientowania się są uzależnione od charakteru terenu. Utrudnione warunki mogą wystąpić zarówno w terenie otwartym - ubogim w punkty orientacyjne /np. duże obzary pól uprawnych/, jak i w terenie zakrytym /w dużych osiedlach, lasach, górach/. W osiedlach, jako punkty orientacyjne wykorzystuje się place, parki, sady, cmentarze, mosty, pomniki i inne wyróżniające się budowle. W górach łącznie z wyróżniającymi się szczytami, grzbietami, przełęczami, dolinami można wykorzystać przy orientowaniu się ścieżki, rzeki, strumienie, oddzielne skały, kopce, pojedyncze krzaki i drzewa. W lesie dobrymi punktami orientacyjnymi są drogi, przesieki, znaki graniczne, rowy, polany, wyreby, gajówki itp.

Punkty orientacyjne są wykorzystywane szczególnie przez dowódców wozów bojowych, dowódców pododdziałów, obserwatorów, jak również niezbędne są dla potrzeb kierowania ogniem.

Efektem oceny warunków orientowania się jest wyznaczanie dozorów, kierunków działania, sektorów i pasów ognia, określanie odległości do punktów terenowych i rubieży. Ustala się również potrzeby budowania sztucznych, dodatkowych punktów orientacyjnych, drogowskazów ze wskazaniem miejsc i sposobu ich rozmieszczenia.

## 2. OCENA TERENU PODCZAS ORGANIZOWANIA I PRÓWADZENIA WALKI

Wezzechstronnej i obiektywnej oceny wszystkich warunków terenowych najlepiej dokonać w terenie poprzez obserwację bezpośrednią. Możliwości w tym zakresie są bardzo ograniczone zważywszy zadania, jakie może otrzymać pułk do natarcia, do marszu, a także do obrony. Dlatego też ocenę terenu z konieczności prowadzi się przy pomocy różnego rodzaju dokumentów o terenie. Trzeba wyraźnie podkreślić, że posługiwanie się dokumentami o terenie wymaga z jednej strony dużej wprawy, z drugiej

zaś umiejętności konfrontacji dokumentu z terenem. Stąd też każdy dowódca będzie dążył do uzyskania aktualnych danych o terenie drogą bezpośredniej obserwacji. Źródłami dostarczającymi potrzebnych informacji o terenie są: osobisty rekonesans; meldunki organów rozpoznawczych, podległych pododdziałów i sąsiadów, zeznania jeńców i ludności. Zasięg obserwacji wzrokowej, a co za tym idzie możliwości oceny terenu, znacznie się poszerzył dzięki wykorzystaniu śmigłowców, telewizji, a w nocy noktowizji.

Jednakże warunki, w jakich organizuje się walkę na szczeblu pułku, wskazują na potrzebę dokonania oceny terenu na obszarze przekraczającym możliwości jednoczesnej obserwacji bezpośredniej. Dlatego też ocenia się teren z dokumentów, z których podstawowym jest mapa topograficzna<sup>x/</sup>.

Mapa topograficzna jest stałym przewodnikiem każdego dowódcy i oficera sztabu, jest podstawowym dokumentem dowodzenia i orientowania się w terenie. Zatem umiejętność czytania mapy, analizowania jej elementów jest warunkiem koniecznym właściwej oceny taktycznej terenu niezbędnej podczas organizowania i prowadzenia walki. Oprócz mapy dowódca pułku może często korzystać ze zdjęć lotniczych, które uzupełniają mapę o aktualne informacje nie tylko o terenie, lecz także o sytuacji bojowej. Na szeroką skalę wykorzystuje się także inne dokumenty o terenie, zwłaszcza przewodniki turystyczne, albumy, plany miast i regionów, opisy geograficzne itp. Słowem głównym źródłem oceny terenu, poza obserwację bezpośrednią jest mapa topograficzna uzupełniana o aktualne dane z innych dokumentów. Mapa stanowi nierzadko jedyne źródło danych o terenie, bowiem w zależności od sytuacji bojowej, czasu jakim dysponuje dowódca na organizację walki oraz konkretnego terenu działań - nie zawsze będzie możliwość uzyskania danych o terenie z innych źródeł.

Rozważania w dalszej części rozdziału będą dotyczyć głównie oceny terenu z mapy oraz pracy dowódcy pułku w terenie.

### 2.1. Zasady oceny terenu

Przyjęło się określać i rozumieć ocenę terenu jako część składową oceny sytuacji, dokonywanej podczas wypracowania decyzji. Wielu słuchaczy rozumie to dosłownie do tego stopnia, że podczas wypracowania decyzji usiłuje wyizolować tę ocenę w abstrahowaniu od innych elementów

-----

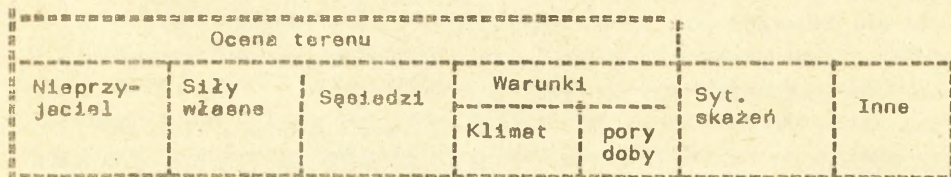
x/ Sposoby pracy na mapie oraz umiejętność czytania terenu z mapy szeroko traktują: Terenoznawstwo. Warszawa 1965 r.; S.Koziej, W.Łaski, R.Sznajder. Teren i taktyka. Warszawa 1980 r.

sytuacji bojowej. Jest to typowy błąd polegający na przeniesieniu doznań szkolnych do rzeczywistości. Parę słów wyjaśnienia. Otóż w WSO /w ASG WP również/ podczas nauczania oceny sytuacji przerabia się "technikę" oceny poszczególnych jej elementów, zwłaszcza w ćwiczeniach grupowych /rys.1/.



Rys.1. Elementy oceny sytuacji

Jest to zjawisko normalne i jak dotąd stosowane z dobrym skutkiem. Jednakże dowódca /wykształcony/ praktycznie ocenia sytuację w różny sposób uwzględniając oczywiście wszystkie niezbędne elementy sytuacji. Zazwyczaj ocenę terenu wiąże on ściśle z oceną innych elementów sytuacji, bo też trudno sobie wyobrazić np. ocenę nieprzyjaciela bez uwzględnienia terenu. Dotyczy to również innych elementów sytuacji. Dlatego w praktyce dowodzenia przyjęło się dokonanie oceny elementów sytuacji w powiązaniu z oceną warunków terenowych /rys.2/.



Rys.2. Elementy oceny sytuacji

Aby dokonać gruntownej oceny sytuacji zmierzającej do wypracowania rozumnej decyzji trzeba posiadać umiejętność oceny poszczególnych jej elementów. Właśnie dlatego w szkolnictwie podczas nauczania przerabia się to zagadnienie w sposób pozwalający zrozumieć istotę oceny każdego elementu, jego treść i mechanizm. Natomiast kolejny etap nauczania zakłada wyrabianie nawyku poprawnej, szybkiej i skutecznej oceny sytuacji - co znajduje swoje odbicie w ćwiczeniach doskonalących.

Czy rzeczywiście ocena terenu ma miejsce jedynie podczas oceny sytuacji. Otóż nie. Studiowanie terenu i jego ocena jest procesem ciągłym i powinno odbywać się zawsze tzn. przed otrzymaniem zadania, po otrzymaniu zadania podczas wypracowania decyzji oraz w trakcie wykonywania zadania. Jednakże zakres studiów i oceny terenu w różnych okresach jest różny.

Przed otrzymaniem zadania bojowego ocena skupia się wokół studiowania, przez wszystkich oficerów, w szerokim zakresie właściwości taktycznych terenu pod kątem przewidywanego charakteru przyszłych działań i w obszarze terenu znacznie przekraczającym pas przyszłego działania. Np. pułk może maszerować z zadaniem ześrodkowania się w rejonie wyjściowym, z którego przejdzie do natarcia. W jakim pasie? - nie wiadomo. Natomiast z reguły wiadomo, że w jakimś ogólnie określonym kierunku. Informacje o kierunku i rodzaju przyszłego działania w dużym stopniu ukierunkowują studia i ocenę terenu. Bywa również tak, że pułk nie otrzyma informacji o kierunku i rodzaju działań. Czy wówczas teren będzie przedmiotem oceny? Oczywiście tak, ale będzie to z konieczności ocena przewidywanego kierunku działania i możliwego rodzaju działania, a więc obejmie ona /ocena/ większy obszar terenu i znacznie mniejszy stopień szczegółowości. Można zatem stwierdzić, że każda informacja dotycząca przyszłych działań pułku jest cenna z punktu widzenia oceny terenu, ponieważ ukierunkowuje studia terenu i pozwala wcześniej, przed otrzymaniem zadania, "wgrzyźć" się w teren.

Zadanie bojowe jakie otrzymuje pułk zawiera szereg danych szczegółowych, co dla potrzeb oceny terenu jest kolejnym ukierunkowaniem zakresu spojrzenia na właściwości terenu. Szczególnie ważne są informacje dotyczące pasa natarcia, rejonu obrony, drogi marszu, rubieży, zadań, rejonów odpoczynku i ześrodkowania, rubieży rozwinięcia i ataku, rejonów rozmieszczenia nieprzyjaciela, kierunków uderzeń, rejonu skupienia głównego wysiłku, kierunku natarcia sąsiadów, działania OW itp. A więc zadanie bojowe z jednej strony ogranicza obszar terenu podlegający ocenie, z drugiej natomiast rozszerza zakres szczegółowości oceny wskazując na potrzeby dokonania głębokiej analizy poszczególnych elementów i cech terenu.

Wiadomo, że po otrzymaniu zadania dowódca pułku - między innymi - przystępuje do jego analizy, w której wyjaśnia cel i treść działania dywizji oraz przeznaczenie określonych sił do ich realizacji. Ustala zgrupowanie nieprzyjaciela, które zamierza rozbić, siły i środki oraz kolejność ich użycia, czynność, na której wykonaniu dowódcy dywizji szczególnie zależy. W ten sposób uświadamia sobie rolę i miejsce pułku w ugrupowaniu dywizji. Rozważa również szczegółowo warunki wykonania zadania uwzględniając między innymi szerokość i głębokość pasa /rejonu, kierunku/ działania, a w nim możliwości manewru, kierunek głównego wysiłku itp.

Zamiar dowódcy pułku jako myśl przewodnia sposobu wykonania zadania, jest kolejnym ukierunkowaniem oceny terenu.

Jest to ukierunkowanie wystarczające do tego, by na podstawie zadania pułku i zamiaru dowódcy pułku przystąpić do szczegółowej oceny sytuacji, w której, - jak już wspomniano - ocena terenu zajmuje istotne miejsce. Ocena sytuacji jest zasadniczym etapem pracy oficerów sztabu, w którym wszechstronne analizowanie i badanie każdego elementu, dokonanie kalkulacji i obliczeń warunkuje podjęcie przez dowódcę racjonalnej decyzji. Wszystkie elementy oceny sytuacji pozostają z sobą w ścisłej zależności i dlatego ocenia się je we wzajemnym powiązaniu z równoczesnym uwzględnieniem warunków i potrzeb czasowych.

Jak podejść do oceny terenu podczas oceny sytuacji? Na co zwrócić szczególną uwagę? Odpowiedź na te pytania nie może być jednoznaczna. Każdy oficer ma swoisty dla siebie styl i sposób podejścia. Ważne jednakże jest to, by w wyniku oceny terenu dojść do właściwych wniosków.

Poniżej przedstawiona jest próba, rzecz jasna z konieczności uogólniona, jednego z możliwych sposobów podejścia do tego problemu. Jeżeli ocena terenu dotyczy natarcia lub obrony, to należy widzieć między tymi rodzajami walki zasadniczą różnicę, która polega na tym, że w natarciu pułk będzie realizował zadanie w terenie "obcym", a więc przed walką niedostępnym dla obserwacji bezpośredniej. Wynika stąd potrzeba dokonania oceny głównie z mapy. W obronie natomiast pułk jest "gospodarzem terenu walki" /pomijając przedpole poza zasięgiem wzroku/. A zatem z punktu widzenia naszych rozważań w obronie należy dążyć do dokonania oceny bezpośrednio w terenie. Z kolei w marszu - choć teren własny - ocena terenu również dokonywana jest głównie na podstawie mapy /i innych dokumentów/, przy czym podczas wykonywania marszu sukcesywnie uzupełniana o aktualne dane uzyskane od organów rozpoznawczych i elementów ubezpieczenia.

Przystępując do oceny terenu, zwłaszcza w natarciu i obronie dzielimy go umownie na teren po stronie nieprzyjaciela i teren po stronie własnej. Po jednej i po drugiej stronie należy uwzględnić działanie nieprzyjaciela i sił własnych.

#### 2.1.1. W natarciu

Organizując natarcie w jakimkolwiek typie terenu /lesisty, górzisty, równinny itp./ należy uwzględnić cechy specyficzne terenu w pasie natarcia pułku, oceniając je w powiązaniu z nieprzyjacielem i warunkami atmosferycznymi.

Teren po stronie nieprzyjaciela w odniesieniu do działania nieprzyjaciela wymaga oceny jego możliwości w obronie, a więc ocenia się: ruiny /obiekt/ dogodne i możliwe do organizowania oporu - na całą głąb-

bokość; rejony możliwego skupienia głównego wysiłku; rejony rozmieszczenia odwodów i kierunki ich działania, rozmieszczenie ważniejszych środków ogniowych, zwłaszcza przeciwpancernych i artylerii; miejsca i odcinki ułatwiające budowę zapór inżynierskich; możliwe styki, luki i skrzydła oraz warunki ich wykorzystania itp.

W odniesieniu do działania pułku: dogodny kierunek natarcia, zwłaszcza dla czołgów i transporterów, w tym również odcinki terenu niedostępne dla tego typu sprzętu; odcinki terenu ułatwiające podejście /osłonięte przed ogniem przeciwpancernym/; drogi przesunięcia drugiego rzutu /odwodów/; rubieże wejścia do walki drugiego rzutu; rubieże odpierania ewentualnych kontrataków nieprzyjaciela; rubieże ogniowe OPpanc; rubieże zadań pododdziałów pułku; rubieże, rejony, obiekty szczególnie ważne do opanowania przez oddział wydzielony; drogi i kierunki działania oddziału wydzielonego; odcinki przepraw i kierunki podejścia do przeszkody wodnej; kierunki działania pododdziałów obejścia; miejsca prowadzenia obserwacji i kierowania ogniem; przewidywane przeszkody w wyniku własnych uderzeń ogniowych /zwłaszcza w terenie, w którym ruch jest możliwy jedynie po drogach/; obiekty do oznaczenia linii rozgraniczenia itp.

Ocena terenu po stronie nieprzyjaciela wykracza poza pas natarcia pułku ponieważ istnieje potrzeba oceny działania odwodów nieprzyjaciela, rozmieszczonych poza pasem natarcia pułku. Ocenie podlega również teren sąsiadów, zwłaszcza pod kątem wspólnego rozbitcia nieprzyjaciela.

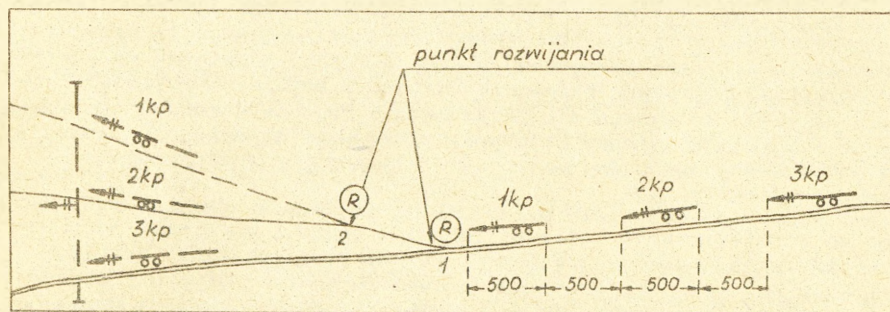
Teren po stronie własnej w odniesieniu do możliwego działania nieprzyjaciela obejmuje ocenę: zasięgu środków rażenia /artylerii/, zwłaszcza odcinki i miejsca szczególnie wrażliwe na niszczenie; zasięg ognia przeciwpancernego przed przednią rubieżą obrony; przeszkody w wyniku oddziaływania ogniem; odcinki terenu i rejony możliwego działania rozbitych sił nieprzyjaciela pozostałych po stronie własnej itp.

W odniesieniu do działania pułku ocenia się teren począwszy od rejonu wyjściowego do przedniego skraju obrony nieprzyjaciela. W jego ocenie szczególne miejsce zajmują właściwości ochronne i możliwości ruchu na kierunku przesunięcia pułku<sup>x/</sup>. Toteż ocenia się: drogi podejścia, ich uytuowanie, przebieg a także możliwość poruszania się po nich z maksymalną prędkością, drogi obejścia miejsc wrażliwych na zniszczenie; miejsca rozwijania i rubieże rozwinięcia w kolumny pododdziałów /szerzej na ten temat - poniżej/; rubieże rozwinięcia w linię wozów; rubieże spieszania; rubieże dla środków ogniowych strzelających na wprost; rejony SO artylerii; punkty i posterunki obserwacyjne; miejsca rozmieszczenia stanowisk dowodzenia itp.

x/ Ze zrozumiałych względów większość elementów oceny dotyczy przechodzenia pułku do natarcia z marmazu.

Mechanizm rozwinięcia pułku w poszczególne kolumny pododdziałów /batalionowe, kompanijne, plutonowe/ wymaga doskonałej organizacji ze względu na dwie sprawy. Pierwsza dotyczy przemieszczenia się po właściwych drogach z odpowiednią prędkością /dla wykonawców teren z reguły będzie nieznanym/. Oznacza to, że pododdziały nie mogą błędzić. Stąd też wybór miejsc /punktów/ rozwijania, ściślej początku rozwijania, powinien być właściwie dobrany i oznakowany. W tych miejscach stawia się także regulację ruchu. Druga sprawa wynika z potrzeby jednoczesnego uderzenia na nieprzyjaciela. Oznacza to, że ruch pododdziałów pierwszego rzutu pułku powinien być tak kierowany, by zapewnić każdemu pododdziałowi wyjście w określonym czasie na wyznaczoną wysokość /rubież rozwinięcia/. Aby to osiągnąć należy zwrócić szczególną uwagę na dobór dróg dla poszczególnych pododdziałów, zwłaszcza na odcinku: od początku rozwijania do odległości możliwego rozwinięcia. Zrozumienie tego zjawiska pomoże ilustrowany przykład rozwinięcia batalionu w kolumny kompanijne. Trzeba zaznaczyć, że taki sam mechanizm ma miejsce na każdym szczeblu rozwijania.

Załóżmy, że batalion rozwija się trzema kompaniami w linię kolumn /rys.3/. Dla uproszczenia przyjmijmy długość każdej z kolumn kompanii 500 m, odległości między kompaniami także do 500 m. Aby kompanie mogły wyjść na jedną wysokość i w miarę szybko, należy 1 kp skierować na drogę najsłabszą, 2 kp na drogę lepszą, zaś 3 kp na drogę najlepszą<sup>x/</sup>.



Rys.3.

x/ Widać tu wyraźnie jak ocena terenu wpływa na ugrupowanie bojowe. Np. jeśli dowódca postanowi mieć na prawym skrzydle do ataku 1 kp, wówczas uwzględnia to w ugrupowaniu marszowym tak, że 1 kp /w tym przykładzie/ powinna maszerować na czele.

Poszczególne kompanie mogą osiągnąć jednakową wysokość wówczas, gdy 3 kp /jako ostatnia/ oddali się od punktu rozwijania na odległość nie mniejszą niż 2 km. Wyjaśnienie: 3 kp nie może wcześniej minąć punktu rozwijania "oznaczonego 1/ nim 1 kp i 2 kp nie ustąpią jej miejsca. Biorąc pod uwagę zakładane długości kolumn i odstępy, tj. dwie kp po 500 m + dwa odstępy po 500 m, razem 2000 m. Tyle przykład.

Powyższy przykład ilustruje istotę fragmentu oceny terenu dla potrzeb sprawnego przesunięcia i rozwinięcia pułku do natarcia z marszu.

### 2.1.2. W obronie

Myślą przewodnią oceny terenu w obronie pułku są przede wszystkim potrzeby organizowania systemu ognia, a co zatem idzie ugrupowania i rozmieszczenia sił i środków. Podobnie, jak w natarciu, dzielimy teren na strefy, przy czym teren po stronie nieprzyjaciela rozpatruje się: począwszy od zasięgu środków ogniowych, którymi dysponuje pułk, do rubieży przedniego skraju; po stronie własnej zaś od przedniego skraju do tylnej granicy rejonu obrony pułku.

Teren po stronie nieprzyjaciela w odniesieniu do działania nieprzyjaciela powinien być rozpatrywany pod kątem oceny: kierunków i dróg podejścia; rubieży rozwijania i ataku; rejonów rozmieszczenia SO artylerii; rozmieszczenia SD i PO; możliwych odcinków forsowania i przeprawy itp.

W odniesieniu do działania pułku: miejsca i odcinki terenu do planowania ognia ześrodkowanego artylerii; kierunki i rejonny działania organów rozpoznawczych pułku; teren przed przednim skrajem i na skrzydłach na odległość zasięgu środków ogniowych strzelających na wprost, a w nim - istnienie pól martwych i zakrytych, miejsca urządzania zapór i przygotowania niszczących, a także potrzeby oczyszczenia przedpola dla potrzeb obserwacji i prowadzenia ognia; dogodny rubież do organizowania pozycji przedniej i ubezpieczeń bojowych oraz kierunki wycofania z nich pododdziałów itp.

Teren po stronie własnej w odniesieniu do możliwego działania nieprzyjaciela obejmuje ocenę: kierunków uderzenia i rozwijania natarcia; obiektów, możliwego rażenia ogniem; odcinków terenu podatnych na uderzenia z powietrza; kierunków działania odwodów i możliwych rubieży wprowadzenia do walki kolejnych sił; kierunków i rejonów dogodnych do uderzenia na skrzydła w wypadku uzyskania przez nieprzyjaciela powodzenia na kierunku obrony sąsiadów; kierunków działania organów rozpoznawczych nieprzyjaciela itp.

W odniesieniu do działania pułku ocenia się między innymi: rubież dogodny do rozmieszczenia czołowych punktów oporu i poszczególnych pozycji obrony w głąb rejonu; rejonny i rubież rozmieszczenia drugiego rzutu i odwodów; kierunki działania i rubież ogniowe OPpanc i czołgów; rubież minowania i odcinki terenu ułatwiające budowę zapór i przeszkód; rubież i kierunki kontrataku dla pododdziałów drugiego rzutu; rejonny SO artylerii i środków OPL; rejonny rozmieszczenia SD, elementów tyłowych i zabezpieczenia technicznego; odcinki planowane do ognia zaporowego i ześrodkowanego itp.

### 2.1.3. W marszu

Ocena terenu dla potrzeb organizowania i wykonania marszu sprowadza się do oceny drogi marszu oraz oceny terenu przyległego do drogi marszu.

W ocenie drogi marszu ustala się przede wszystkim możliwości uzyskania jak największej prędkości. Dlatego też należy uwzględnić: rodzaj nawierzchni drogi; szerokość jezdni; rodzaj pobocza; wzniesienia i spadki; rodzaj i liczbę zakrętów; istnienie odcinków wrażliwych na zniszczenia i łatwe do zatorowania /miejscowości, wiadukty, mosty, tunele, przełęcze itp./; występowanie przepraw i ich rodzaj; miejsca postoju dla poszczególnych pododdziałów; możliwość oznakowania punktów wyrównania itp. Ocena powyższych elementów wskazuje na możliwości uzyskania średniej prędkości i tempa marszu, a także potrzeby rozpoznania inżynieryjnego, tworzenia elementów zabezpieczenia ruchu i pomocy technicznej.

Teren przylegający do drogi marszu rozpatruje się w odniesieniu do dwóch spraw. Pierwsza dotyczy terenu, w którym przebiega droga marszu /na całej długości/. Wskazuje on na możliwości oddziaływania nieprzyjaciela powietrznego i naziemnego. Wnioski z tej oceny wskazują na sposób osłony przeciwlotniczej; organizowania ubezpieczeń, zwłaszcza bocznych oraz na konieczność wyznaczania dróg obejścia zagrożonych odcinków drogi marszu.

Drugą sprawą to teren rozmieszczenia pułku poza drogą marszu, tj. rejon rozmieszczenia pułku przed marszem, rejon postoju, rejon odpoczynku i rejon docelowy. Ocena tego zagadnienia obejmuje: drożnię, w tym dla każdego pododdziału, drogi wyjazdu z rejonu rozmieszczenia na drogę marszu; drogi w rejonach odpoczynku; warunki maskowania w rejonach rozmieszczenia; potrzeby organizowania regulacji ruchu; zakres prac inżynieryjnych w rejonach rozmieszczenia; rejon i rubieże dla ubezpieczenia postoju itp.

## 2.2. Praca w terenie

Nie ulega wątpliwości, że najlepszym sprawdzianem wiedzy i umiejętności w zakresie oceny terenu jest praca słuchacza bezpośrednio w terenie w roli dowódcy pułku organizującego walkę lub kierującego walką. W pierwszym okresie szkolenia słuchacze podczas zajęć w terenie wykazują duże braki wynikające głównie z niedostatecznego przygotowania się do pracy w terenie. Problem leży nie w braku chęci ale raczej w braku umiejętności przygotowania się. Dlatego też niniejszy podrozdział jest poświęcony sprawom przygotowania się do pracy w terenie oraz podejścia do tej pracy bezpośrednio w terenie.

Wszelkiej pracy dowódcy pułku w terenie towarzyszą czynności wstępne zwane orientowaniem, które obejmują orientację topograficzną i taktyczną. Główne czynności zaś wynikają z celu pracy. Do nich z reguły należą: rekonesans, stawianie zadań, organizowanie współdziałania lub kierowanie walką i inne.

Czy wobec tego czynności wstępne są niezależne od celu pracy? Czy orientacje topograficzna i taktyczna zawierają zawsze jednakową treść bez względu na zakres pracy dowódcy? Otóż nie. Słuchacze przeważnie



nie widzę istoty orientacji, jako czynności wprowadzającej i służącej zasadniczej treści pracy. Np. dowódca przybył w teren na rekonesans, w wyniku którego postawił zadania bojowe pododdziałom. Słuchacz orientujący topograficznie, nie uwzględniając celu pracy, wskazuje przedmioty terenowe /zgodnie z zasadami, które poznał w zajęciach z topografii/ nie mające później nic wspólnego z zadaniami pododdziałów. Natomiast podczas stawiania zadań, chcąc wskazać kierunek natarcia czy też rubież zadania, wynajduje "nowe" przedmioty terenowe, o których w orientacji topograficznej nie było mowy.

Podobnych zjawisk wynikających z wadliwego rozumienia istoty pracy w terenie jest więcej, wszystkie mają prawdopodobnie to samo źródło, które tkwi w błędnym traktowaniu każdej czynności jako oddzielnej, samej w sobie, nie stanowiącej elementu powiązanego z pozostałymi w jedną całość. Warunkiem skutecznej pracy w terenie jest właściwe przygotowanie się do niej przed wyjazdem na punkt pracy.

#### 2.2.1. Czynności przygotowawcze

Dla łatwiejszego zrozumienia poniższych zagadnień posłużymy się przykładem /typowym zresztą/ zakładając, że: pułk otrzymał zadanie do natarcia w pierwszym rzucie dywizji, dowódca pułku podjął decyzję z mapy i przeprowadził rekonesans na jednym punkcie pracy. Postanowił, że w terenie przeprowadzi rekonesans, postawił zadania bojowe pododdziałom i omówi sposób działania pułku.

Wiadomo, że słuchacze do zajęć w terenie mają być gotowi do: orientacji topograficznej, orientacji taktycznej, prowadzenia rekonesansu, postawienia zadań i organizowania współdziałania.

Jak przygotować się do zajęć ?

W czasie nauki własnej - pierwszą rzeczą jest uświadomienie sobie celu i zakresu pracy w terenie, bowiem wpływa to na całość przedsięwzięcia i na poszczególne jego części. Trzeba sobie odpowiedzieć na szereg pytań, które ułatwią przygotowanie się. A więc: gdzie /patrząc na mapę/, w jakim miejscu przeprowadzę rekonesans; jaki obszar obejmę wzrokiem; które elementy oceny nieprzyjaciela muszę umiejscowić; które elementy decyzji /z mapy/ muszę koniecznie skonfrontować z terenem. W ostatnim pytaniu mieści się wiele szczegółowych pytań /potrzeb/ dotyczących np. rubieży rozwinięcia i ataku, kierunków natarcia, rubieży rozmieszczenia środków przeciwpancernych itd. Następnie ustala się, które odcinki terenu należy szczególnie sprawdzić w terenie i w jaki sposób dokonać poprawek do decyzji. W ten sposób słuchacz doszedł do potrzeb obejmujących rekonesans.



Z kolei rozpatruje się stawianie zadań /pomijam tu sprawę: komu, w jakiej kolejności i kto przekazuje/ mając na uwadze punkt pracy czyli miejsce, z którego stawia się zadania. I tak: przy pomocy jakich przedmiotów terenowych określić rubieże, kierunki, położenie nieprzyjaciela. Jeżeli na mapie są oznaczone te przedmioty /miejscowości, wzgórza, drogi itp./ powinienem nauczyć się ich nazwy i pamiętać o sprawdzeniu ich położenia w terenie. Podobnie postępuje się podczas rozpatrywania potrzeb organizowania współdziałania. Jak widać - już dotychczasowe rozważania wyraźnie wskazują na potrzeby i zakres czynności wstępnych, tj. orientacji topograficznej i taktycznej, bowiem z treści pracy /rekonęsans, zadania, współdziałanie/ wynikają potrzeby wskazania przedmiotów terenowych oraz położenia nieprzyjaciela i wojsk własnych.

W następnej kolejności konstruuje się plan /scenariusz/ pracy, tzn. jaką przyjąć kolejność i treść pracy w terenie, a przy tym jakich dokonać czynności po przybyciu w teren przed przystąpieniem do pracy /przed rozpoczęciem zajęć/.

Przygotowanie się w tym duchu powoduje, że słuchacz jadąc w teren wie czego chce i bez wątplenia ułatwia sobie pracę czerpiąc duże korzyści z zajęć.

Po przybyciu w teren<sup>x/</sup> - w czasie wyznaczonym przez wykładowcę należy:

- zorientować mapę /są dwa sposoby: magnetyczny i geometryczny/;
- znaleźć miejsce stania /sposobów jest wiele, patrz: Terenoznawstwo. 1965 r. rozdz. XIV/;
- porównać mapę z terenem pod względem topograficznym. W tym miejscu należy przypomnieć sobie potrzeby ustalone podczas nauki własnej i umiejscowić w terenie przedmioty z mapy;
- przygotować się do prowadzenia orientacji topograficznej, a w tym: znaleźć dwa punkty do określenia kierunku strony świata; ustalić punkty, przy których pomocy wskazuje się miejsce stania; wybrać przedmioty terenowe niezbędne do pokazania w terenie;
- umiejscowić w terenie sytuację taktyczną szczególnie dokładnie w zasięgu wzroku: ugrupowanie nieprzyjaciela oraz pododdziały wojsk własnych;
- przygotować się do prowadzenia orientacji taktycznej w takim zakresie, w jakim nakazał wykładowca /meldunek w roli dowódcy pododdziału w styczności lub w roli oficera sztabu pułku/;

x/ Przybycie na punkt pracy oznacza, że słuchacz podczas jazdy konfrontuje mapę z terenem i stale jest zorientowany w terenie.

- dla potrzeb rekonesansu umiejscowić w terenie decyzję z mapy;
- porównać elementy decyzji z warunkami terenu i określić najlepszy sposób działania pułku;
- przygotować się do prowadzenia rekonesansu, zwłaszcza w zakresie kolejności referowania i sposobu pokazania elementów decyzji w terenie;
- przemyśleć sposób stawiania zadań bojowych i umiejscowić ich treść w terenie;
- "zbudować" w terenie model działania pułku i przygotować kolejność referowania sposobu współdziałania.

Jeżeli treścią pracy /zajęć/ jest kierowanie walką, to sposób postępowania nie zmienia się przynajmniej w zakresie spojrzenia na teren, przygotowania się do orientacji topograficznej i taktycznej. Natomiast pozostałe elementy pracy będą zawierały jedynie inną treść zgodną z potrzebami i warunkami.

### 2.2.2. Orientacja topograficzna

Jak wspomniano wyżej, orientacja topograficzna polega na umiejscowieniu w terenie tych przedmiotów z mapy, które posłużą dowódcy podczas dowodzenia /rekonesans, stawianie zadań itp./.

„Jak orientować topograficznie? Orientujący staje twarzą w kierunku nieprzyjaciela i wskazuje kierunek strony świata pokrywający się mniej więcej z kierunkiem /pasem/ działania pułku /np. zachód/: określa miejsce stania; wskazuje przedmioty terenowe poczynawszy od prawej granicy pasa zainteresowania w lewo dookoła, przy czym na poszczególnych kierunkach przestrzega zasady wskazywania przedmiotów - najpierw leżące bliżej miejsca stania, potem dalsze. Potrzeby orientacji wskazują, że liczba wskazanych przedmiotów na przedpolu będzie większa niż z boków i tyłu pasa zainteresowania /terenu walki/.

Dla przykładu rozpatrzmy orientowanie topograficzne dla potrzeb rekonesansu do natarcia:

a/ wskazywanie kierunku strony świata: "topola, wieża kościelna - zachód";

b/ określenie miejsca stania: "znajdujemy się na płn. stoku wzg. 123, około 200 m na zachód od WOLI i 100 m na płn. od rz. BYSTRA";

c/ wskazywanie przedmiotów terenowych:

- widocznych z miejsca stania: "zabudowania w dolinie - MAKOLNO", "budynki na stoku przed lasem - kol. MAKOLNO", "rzęd drzew - szosa NYSA, KŁODZKO", "siodło między górą SIWĄ a grzbietem gór ZŁOTYCH - przełęcz ZIELONA o szerokości 60 m, pośrodku szosa, pobocza nieprzejezdne", "za fałdą terenową w dolinie rz. BIAŁA płynie w kierunku wschodnim, dogodnie do przeprawy w bród";

- niewidocznych z miejsca stania: "górną KŁODA, za nią w odległości około 6 km - ZŁOTY STOK", "WOLA NOWA, na kierunku zachodniego skraju w odległości 5 km węzeł dróg z szosami w kierunkach - WROCLAW, NYSA, BYSTRZYCA, KUDOWA", "fałda terenowe, za nią w dolinie las głęboki do 5-6 km, nieprzejezdny".

Przy wskazywaniu przedmiotów terenowych należy się kierować potrzebą jednoznacznego zrozumienia ich przez orientowanych. Zatem wskazywaniu powinien towarzyszyć precyzyjny, jednoznaczny i zwięzły język oraz dokładność umiejscawiania /ręką, lornetką itp./.

### 2.2.3. Orientacja taktyczna

Polega na szczegółowym wskazaniu w terenie elementów ugrupowania bojowego pododdziałów wojsk własnych i nieprzyjaciela oraz omówieniu charakteru ich działania.

Kolejność orientowania taktycznego:

a/ miejsce stania /w odniesieniu do elementów ugrupowania/, np. "znajdujemy się na SDO dowódcy 2/5 pz", "znajdujemy się na PO dowódcy 10 pz na kierunku natarcia 1 bp":

b/ położenie i charakter działania pododdziałów. Orientujący wskazuje wszystkim elementy ugrupowania o jeden szczebel niżej, czyli dowódca batalionu kompanie, dowódca pułku /oficer sztabu pułku/ bataliony.

- ogólne zorientowanie o charakterze działania batalionu, np. "2 bp opóźnił natarcie 312 bz na kierunku: RUDNO, WOLA i przezeedł do obrony rejonu: wzg. 126, kol. WOLA, ZAGAJE, gdzie do 10.30 ostatecznie załamał natarcie nieprzyjaciela":

- szczegółowe położenie pododdziałów batalionu z prawa na lewo w kolejności najpierw kompanie w styczności z nieprzyjacielem, następnie pododdziały w głębi. Przy wskazywaniu kompanii w styczności określa się siły i charakter działania nieprzyjaciela, z którym one walczą. Np. "na prawo 1 bp broni punktu oporu LASKI, przed nią nieprzyjaciel w sile do dwóch plutonów przechodzi do obrony na skraju lasu. Wykryto: lewy skraj lasu, dalej 200 - transporter opancerzony; występ w lesie, bliżej 100 - grupę strzelców. Stwierdzono: z kierunku ZAGAJE, LASKI pół godziny temu ruch pojazdów - prawdopodobnie pododdział artylerii".

W podobny sposób wskazuje się pozostałe kompanie w styczności, następnie elementy ugrupowania batalionu w głębi oraz inne siły i środki znajdujące się w rejonie batalionu, które nie podlegają dowódcy batalionu, np. OPpanc pułku.

#### 2.2.4. Przedsiewzięcia w zakresie dowodzenia

Rekonesans. Zgodnie z ustaleniami w p.2.2.1. dowódca wskazuje w terenie zasadnicze elementy decyzji poczynając od aprecyzowania położenia i możliwości nieprzyjaciela, poprzez umiejscowienie kierunku głównego uderzenia pułku, rubieży rozwinięcia, ataku itd. /por.2.2.1 i 2.2.2./. Myślą przewodnią, którą dowódca powinien się kierować jest takie udo-  
kładnienie w terenie kierunków, rubieży i rejonów, by uczestnicy rekonesansu mieli jednoznaczny obraz decyzji dowódcy. Z drugiej strony udo-  
kładnienie to, powinno ułatwić dowódcy stawianie zadań i ich pełne zrozumienie przez podwładnych.

Niezwykle ważnego znaczenia nabiera organizacja współdziałania w terenie, gdzie dowódca do sprecyzowanych obiektów niejako nakłada z własnej wyobraźni scenariusz, co do sposobu działania pododdziałów pułku i oddziaływania nieprzyjaciela. Wymaga to pokazania w terenie dynamiki działania każdego pododdziału z uwzględnieniem działania innych elementów ugrupowania pułku w tym samym czasie.

Przeniesienie wyobraźni na konkretny teren należy do tych umiejętności, których posiadanie wypracowuje się drogą solidnych ćwiczeń.

Kierowanie walki pułku - realizowane jest w dwojaki sposób. Pierwszy polega na tym, że dowódca w wyniku zaistniałej sytuacji rozpatruje problem i wypracowuje decyzję z mapy na SD /słuchacze podczas nauki własnej/; drugi natomiast polega na tym, że bezpośrednio w terenie na PO /punkcie pracy/ dowódca otrzymuje meldunki o sytuacji od podwładnych /słuchaczom przekazuje wykładowca/.

Z punktu widzenia oceny terenu w pierwszym sposobie w niczym nie różni się ona od oceny prowadzonej dla potrzeb organizowania walki. W drugim sposobie ocena terenu ma szczególne znaczenie dlatego, że dowódca rozwiązuje problem mając wgląd bezpośrednio w teren walki. A zatem ocena zaistniałej sytuacji jest o tyle ułatwiona, że nie ma potrzeby dokonywania oddzielnej oceny z mapy, a następnie udo-  
kładnienia jej w terenie, lecz jest ona aktem jednorazowym.

Podczas rozwiązywania problemów zaistniałych w toku walki ocena terenu powinna zmierzać do określenia: w jakim stopniu teren przyczynił się do powstania problemu; jakie możliwości wykorzystania terenu ma nieprzyjaciel; jak utrudnić działanie nieprzyjacielowi; jak użyć własnych sił i środków w terenie do wykonania zadania.

Umiejętności dowodzenia bezpośrednio w terenie osiąga się poprzez stałe treningi w posługiwaniu się terenem bez mapy zwłaszcza tam, gdzie dowódca obejmuje wzrokiem obszar, w którym zamierza rozegrać decydującą walkę.

## ZAKOŃCZENIE

Taktyczna ocena terenu, obok innych równie ważnych umiejętności, stanowi zaledwie wstęp do tego, co się nazywa sztuką skutecznego dowodzenia. Dziś nie wystarczą umiejętności zdobyte podczas zajęć. Są one jedynie fundamentem dalszych głębokich studiów. Współczesny dowódca, który potraktowałby zdobytą wiedzę i umiejętności nabyte w akademii za wystarczające - jest w błędzie. Współczesna walka to przede wszystkim starcie umysłów. Ma ona swoje odzwierciedlenie w poszukiwaniu najlepszych rozwiązań - to znaczy takich, które przechytrzą nieprzyjaciela, zastaną go nie przygotowanego intelektualnie do skutecznego reagowania, spowodują zamęt w jego poczynaniach. Takie wyżyny intelektu osiąga się drogą rzetelnej pracy, ćwiczenia swojego umyśłu w myśleniu twórczym, zdolnym do przewidywań zarówno skutków własnego działania jak i działania nieprzyjaciela. Wypróbowana przez pokolenia droga do sukcesów zaczyna się w uczelni, w której trzeba zdobyć rzetelną wiedzę, ćwiczyć podstawowe umiejętności, uczyć się głębokiego analizowania i wszechstronnej oceny różnorodnych sytuacji. Tym prawidłowościom podlega również umiejętność oceny terenu. Trzeba sobie zdawać sprawę z tego, że walka będzie się toczyć w terenie odbiegającym od znanych poligonów, będzie to teren często przekraczający nasze wyobrażenia jeśli zważyć skutki działania BMR, teren nieprzejezdny dla sprzętu, teren nasycony kanałami, teren "beton", teren pocięty urwiskami o pionowych ścianach itd., wreszcie teren nieznaną. Wszystko to wskazuje, że ocena terenu zajmuje tak ważne miejsce we współczesnej walce.



Wydrukowano w 100 egz.  
Egz. nr 1-100 - Bibl.Nauk.DZS  
Wyk. płk Sznajder  
Druk E.K.  
Druk ASG WP nr pf-296/pf-1210/WW  
Kor. G.J.

